

А
Л
Л
А
Г
О
Р
С
К
А

Алла! Алла!
Алилуя!

*Присвячую Вячеславі Чорноволу —
автору першого проспекту збірника
«Алла Горська»*

Людмила Огнева

**АЛЛА! АЛЛА!
АЛИЛУЯ!..**

Упорядник
Людмила Огнєва

Підготовка до видання ДОГО «Центр Діскавері»:

Редактор Вікторія Андросова
Коректор Ірина Шингоф
Комп'ютерна верстка Денис Брильов
Оформлення обкладинки Юлія Романова

Алла! Алла! Алилуя!.. — Д.: ДОГО «Центр Діскавері», 2007. — 80 с.: іл.

До складу збірки увійшли вірші, пісні, репродукції картин, створені друзями Алли Горської одразу ж після її смерті.

Тоді, у шістдесяті роки минулого століття, це були молоді поети та художники, імена яких були більше відомі КДБ та невеликому колу друзів-однодумців. Сьогодні ж їх знають не тільки в Україні, а й за її межами.

Стали Лауреатами національної Премії ім. Т.Г. Шевченка Ірина Жиленко, Опанас Заливаха, Віктор Зарецький, Ігор Калинець, Михайлина Коцюбинська, Борис Плаксій, Володимир Прядка, Євген Сверстюк, Надія Світлична, Іван Світличний, Григорій Синиця, Людмила Семикіна, Василь Стус, Леопольд Яценко. Звання заслуженого діяча мистецтв отримав Борис Довгань; звання заслужених художників України — Григорій Синиця та Галина Севрук. Звання народного художника — Володимир Прядка.

Твори всіх, названих вище художників та поетів, читач може знайти у збірці і відчувати, наскільки вони були близькі у сприйнятті трагедії, що сталася з Аллою Горською. Дуже важко сьогодні зрозуміти хто на кого впливав. Чи картина є образотворчим втіленням поезії, чи навпаки.

Збірка розрахована на тих, хто цікавиться історією України, літератури та мистецтва.

© Людмила Огнєва, 2007
© ДОГО «Центр Діскавері», 2007

Живе лиш той, хто не живе для себе,
Хто для других виборює життя...

Василь Симоненко

Алла Горська
Автопортрет

СЛОВО ПРО ХУДОЖНИЦЮ АЛЛУ ГОРСЬКУ

В ніч із 24 на 25 лютого 1956 року на закритому засіданні ХХ з'їзду КПСС перший секретар ЦК КПСС Микита Хрущов виголосив таємну доповідь, присвячену розвінчанню культу особи Сталіна. Зміст доповіді викликав шоківу реакцію в залі. Деякі делегати непритомніли. Інші вірили і не вірили одночасно. Перед ними постав новий образ Сталіна - малокомпетентного, надзвичайно жорстокого тирана, який послідовно створював свій культ, безжалісно знищуючи опонентів і вчорашніх соратників.

Але жодній критиці не була піддана система, що породила злочини набагато страшніші й багаточисельніші, ніж злочини фашистського режиму Німеччини. Проте цей момент можна вважати точкою відліку звільнення радянського суспільства від найбільш реакційних рис, які гальмували його розвиток, і початком часткової лібералізації деяких сфер життя суспільства. Згодом ці часи дістали назву «відлиги». Саме «відлига» і породила суспільне явище — «шістдесятництво».

Україна була найважливішою колонією великої імперії і тому зазнала найжахливіших втрат за всю історію свого існування. Геноцид української нації відбувся трьома штучно створеними голодоморами: 1921–1922, 1932–1933, 1946–1947 рр.

1920–1924, 1929–1931; 1933; 1937–1938, 1946–1951; 1965, 1972–1973, 1979–1980 рр. — дати «пікових» моментів репресивної політики СРСР щодо української інтелігенції. А ще постійна боротьба з «націоналізмом» в Україні, яка не вчухла протягом усього періоду існування радянської влади.

Це призвело до виснаження інтелектуально-культурного генофонду України. Йдеться не тільки про фізичні втрати. Був розірваний зв'язок між поколіннями інтелігенції, тобто припинився процес розвитку по висхідній. Нове покоління починало майже з нуля, що не могло не позначитись на його культурному рівні, а розрив у розвитку довелося надолужувати вже шістдесятникам — інтелігенції, що «народилася» під

час хрущовської «відлиги». І Алла Горська була однією з найпомітніших постатей серед шістдесятників.

«Навколо Алли Горської, яка була найяскравішою постаттю, найрішучішою і найенергійнішою, гуртувалися всі ті, хто був небайдужий, хто шукав витоків та сучасних напрямків, аби виявити своє українське лице серед культур народів світу...»¹

Негативним наслідком репресій була поява так званого «генетичного страху» в цілого покоління. На тлі цього страху мужність, відвага і безкомпромісність А. Горської просто вражали.

«Мало хто відважувався тоді виступати проти монстрів старої ідеології. Алла Горська належала до тих, яких мало.»²

Все почалося з Клубу творчої молоді «Сучасник», який виник на початку 60-х років. З Москви надійшла вказівка «очолити» ініціативу під егідою міського комітету комсомолу. В Жовтневому палаці, в кімнаті № 13, організувалися секції: кіно, театральна, письменницька, художня, музична. Попервах клуб існував і діяв без особливих перешкод, можливо, тому, що не порушував національні проблеми.

Десь через рік-два клуб прокинувся до національного життя. І спричинила це Алла Горська. *«Якось одного чудового дня, — згадує режисер, а нині депутат Верховної Ради Лесь Танюк, — сиділи ми у великій залі інституту, осіб п'ятдесят-шістдесят, аж раптом відчиняються двері й заходить великий гурт екстравагантних молодих людей: художники! Привела їх Алла Горська. Висока, коси хвилями, білий светр, сині брюки спортивного крою. Дуже голосна, життєрадісна; — вмить все переінакшила, і за кілька хвилин ми вже говорили про необхідність розвивати мистецтво української театральної афіші, про повернення до джерел і традицій, про необхідність рівнятись на самих себе, на Бойчука і Курбаса, бути гідними наших поетів (всі ті, хто розстріляний), які вже тоді звучали.*

Власне з цього приходу і почався справжній Клуб творчої мо-

¹ Опанас Заливаха «Узнесення» // «Алла Горська. Червона тінь калини»

² Лесь Танюк «Вбитий талант» // «Алла Горська. Червона тінь калини»

лоді. Художники-нонконформісти принесли із собою дух активного бунту, заперечення старих догматів і форм. А було їх у малярській секції, яку очолила Алла, досить багато, понад двісті чоловік! У клубі вирували пристрасті, — вечори, дискусії, поїздки Україною з метою вивчення і збереження пам'яток архітектури, театральні вистави, розробки десятків проєктів...

Потім почалася навала «кіношників», протоптали стежки до Клубу молоді поети, прозаїки, журналісти, історики, автори київських театрів, комсомольські та партійні працівники. І саме завдяки численній перевазі загону художників набула практичного сенсу основна ідея Клубу творчої молоді — об'єднати молоді творчі сили Києва, вирвати з-під влади. З березня-квітня 1960 р. Клуб заявив себе по всіх усюдах... Алла була душею Клубу, його мотором та організатором».

Хто ж така Алла Горська!?

Походила вона з родини досить високої. Олександр Горський, батько Алли, стояв біля самих джерел радянського кінематографу. Він був директором Української республіканської художньої студії, працював директором Одеської кіностудії. Заснував Ялтинську кіностудію і став її директором.

Алла народилась 18 вересня 1929 року в Ялті. В 1933–43 роках вона жила в Ленінграді, де її батько обіймав посаду директора кіностудії «Ленфільм». 1943 року Горські переїхали до Києва. У 1948 році Алла закінчила Київську республіканську художню школу з золотою медаллю. Відразу ж вступила до Київського художнього інституту на живописний факультет. Улітку 1952 року вийшла заміж за блискучого художника Віктора Зарецького. 1954-го року у них народився син Олексій.

Аллу та Віктора в'язала велика любов і об'єднувало майже побожне ставлення до мистецтва.

Лесь Танюк: «Жила Алла Горська, як усі ми тоді, гарячково: відчувалося, що відлига — ненадовго, і треба встигнути, встигнути, встигнути... Її квартиру на Репіна ми вважали філією Клубу творчої молоді, і щодня, щовечора там коїлося таке, що

бідолашним Зарецьким годі було й позаздрити. А проте і малий Лесик, і сам господар Віктор Іванович, наш пречудовий Вітько, блискуче вписувались у цю квартиру-комуна, де гість часто був господарем, а господар — гостем, і де всім належало все...

Відомий австрійський містик і філософ Рудольф Штейнер захопив на початку століття молодого Курбаса переконаністю в тому, що новий виток цивілізації і культури почнеться у Києві, — саме там, де протягом довгих століть пролито стільки народної крові. Ця історична кров і дасть поштовх народженню нової мистецької Мекки; Курбас залишає Відень та Львів і переїздить до Києва, аби творити там нову цивілізацію.

З яким захопленням Алла Горська сприйняла цю ідею, їй вірилось, що передбачення Штейнера здійсниться ще за нашого життя — і тоді не є випадковим, що усіх тут — Дзюбу з Донбасу, Драча з Тетіївщини, Стуса з Вінничини, Танюка і Сверстюка з Волині, Заливаха, Світличного, Семикіну, Севрук і десятки, сотні з Закарпаття, Львівщини, Херсонщини, Одеси, Таврії звело в Києві Провидіння з однією метою: аби всі вони спричинилися до відбудови України, до її відродження — через культуру, через мистецтво, через етику.

Алла спочатку не дуже володіла українською мовою, не досить добре знала українське мистецтво. Надолужуючи прогалини в освіті, запоєм читала. Сперечалася насмерть. Коли далеко за свої 30 років побачила, що в неї неблагополучно з мовою, — під диктовку Надії Світличної почала писати всілякі вправи. Студіювала українські словники, щось постійно вписувала, вивчала вірші — в ній прокинулось родове, генетичне, природне.

Якось я поцікавився: «А чому стався такий перехід?» Алла відповіла: «Надходить мить, коли тобі раптом стає соромно. Вже десь із півроку, як відчула: живемо безсоромним життям...» З пут цієї безсоромності вона й вирилася. І ще додав би: Багато тодішньої київської молоді, ті, кому нині сорок — сорок п'ять, пройшли добру школу Алли Горської».

У Клубі було започатковано «Другий український театр», режисером якого вважався Лесь Танюк, сценографом і худож-

ником по костюмах — Алла Горська. За три роки спільної роботи разом Лесь Танюк і Алла Горська підготували три вистави: «Отак загинув Гуска» репресованого драматурга Миколи Куліша, «Ніж у сонці» поета Івана Драча, та «Правда і Кривда» Михайла Стельмаха. Всі ці вистави були заборонені владою. Коли заборонили «Отак загинув Гуска», Алла висловилась: «Вперше присутня на своєму власному похороні».

«Для Алли не існувало у театрі дрібниць. Вона була справжній майстер сцени. «Слухайте! — захоплювалась вона на генеральних пробах. — Таж тут можна малювати світлом, розумієте? Малювати темрявою, дощем, хмарами! Це ж геніяльно — плинний об'єм! Куди к бісу скульптурі! А кольори? Таких у житті не вигадаси! — згадує Лесь Танюк, — і я справді переконаний, що в особі Алли Горської Україна втратила майбутнього видатного сценографа».

Закриття вистав було великим ударом для Алли. До театру більше вона не повернулась.

Причиною заборони вистав, створених Танюком і Горською, були не самі вистави: починалася доба «закрутки гайок».

Закрили й Клуб творчої молоді з притаманним владі вандалізмом: розбили погруддя Миколи Куліша, повикрадали історичної ваги рукописи, документи.

До закриття клубу спричинились і подані до Міської ради листи комісії, яка була створена при Клубі, де потай збирали матеріяли про репресії тридцятих років. До комісії входили Алла Горська, Василь Симоненко і Лесь Танюк. Свідки вивели їх на Биківню. Комісія почала перевіряти чутки про жахливі сталінські поховання. Розповідає Лесь Танюк: *«Року 62-го чи 63-го ми дістались туди, до Биківні, втрьох — Горська, Симоненко і я. Місце як місце, горби, трава, земля вгинається під ногами, пасуться кози, а на рівному місці посеред лісу хлопчаки грають у футбол. Василь: «А ти подивись, чим вони грають». Пацани гралися маленьким дитячим черепом, простріленим двічі... Алла відійшла, розплакалась, довго не могла говорити. Місцевий дідусь під чаркою оповідав нам про те, що творилося після літа 1936 року «за зеленим парканом», яким було огоро-*

джене це страшне місце. Василь ніби не слухав його. Дід пішов, і Василь прочитав мені такі рядки:

Ми топчемо і ворогів, і друзів,
О бідні йорики, всі на один копил.
На цвинтарі розстріляних ілюзій
Уже немає місця для могил...

Ми й тоді не мовчали. Так з'явився на світ «Меморандум-2», який ми подали до Міської ради. Там його справно й поховали. Відповіді, звичайно, ніякої не отримали. Але відтоді почалась нова, найбільючіша хвиля переслідувань. Василя Симоненка дуже побили, коли він приїхав додому, в Черкаси, — і раз, і вдруге, і втретє, — у міліції. Після того він захворів і помер. За Аллою дуже слідкували, погрожували. Час був непевний, такий непевний, що, бува, стоїш на пероні метро і остерігаєшся — як би «випадково» не зіштовхнули під колеса».

У 1964 році Алла разом з Опанасом Заливахою та Людмилою Семикіною створили в Київському університеті вітраж. Це був не тільки мистецький твір, а більше — згусток революційної ідеології. Каркас, на якому мало кріпитись скло, митці передбачили підкреслено грубим, як ґрати. Постаць Т.Шевченка, котрий за тими ґратами пригортав Матір-Україну, доповнював текст:

Возвеличу малих отих рабів німих,
а на сторожі коло них поставлю слово.

Саме ці слова найбільше і допекли начальству. Вітраж розбили, мало хто встиг його й побачити. Надто багато вогню, гніву було у вітражі... Горську та Семикіну виключили зі спілки художників.

Хрущовська свобода швидко скінчилася! Уже 1965 року почалися перші арешти. Забрано друзів Алли — Івана Світличного та Опанаса Заливаху... Відтоді вона пішла на беззастережний змаг з КДБ. Стінка — на стінку! Сила на силу! Але ж ті сили були нерівні. Та Аллу ніщо не може зупинити, коли справа стосується честі, гідності і взагалі людської порядності.

Галина Севрук: «...Вона сміливо казала правду приспанім, але пробудити їх не змогла, хоча при цьому гранувала свій дух і

світила людям своєю мужністю. Коли ревнителі залізних порядків бачили Аллу, в них починався параліч: ця істота з космосу. Вона не вмістилася б в жодну в'язницю, вона потрощила б там усе, порозбивала б ґрати, нікому спокою не було б. Вона розділила б долю своїх друзів — в'язнів духу, — тричі вибачилася б перед мистецтвом, але пішла б за хлопцями. Серед перших і загинула б!»

Великою віхою в Аллиному житті став 1965 рік. Відтоді вона в мистецтві звернулась до монументалізму, бо відчула, що в ньому можна найкраще і найсильніше відтворити національну епопею: поринула в соціологію мистецтва, в книжку Гавзенштайна. Студіювала Михайла Бойчука, завжди мала під рукою альбом з мексиканцями Ріверою, Ороско, Сікейросом. Повторювала, що монументалізм — це мистецтво державне. На жаль, держава була не така, як їй хотілося. Вона не терпіла декоративних, безпроблемних мозаїк...

Відпрацьовувати принципи нової школи монументального мистецтва вони почали у Донбасі.

Віктор Зарецький згадував: *«Ми працювали, захоплені ідеєю, не думаючи про гроші, відпрацьовували величезну кількість варіантів. Ішли найскладнішим шляхом. Шукали оригінального, а не звичайного рішення».*

Алла Горська: *«... я працюю, щоб було мистецтво сучасне, українське, яке представляє свій народ. Народ незламний. Мистецтво, яке репрезентує націю, в свій час ніхто не зможе звалити».*

Митці прагнули увібгати в свої мозаїки увесь біль могутньої, пов'язаної по руках і ногах нації. Їхнє мистецтво виходило альтернативним державному.

Разом з Віктором Зарецьким, Григорієм Синицею, Галею Зубченко, Геннадієм Марченком, Олександром Короваєм, Іваном Куликом, Василем Парахіним Алла виконала мозаїки в архітектурному ансамблі експериментальної Донецької ЗОШ № 5.

Там же, у Донецьку, 1967-го року разом із Зарецьким і Синицею Алла виконала мозаїку «Дорогоцінність» (робочі назви: «Коштовність», «Жінка-Птах») в інтер'єрі ювелірної крамниці «Рубін».

Надзвичайно високу оцінку їхньому творчому доробку дав Василь Касіян: *«Одним з найяскравіших досягнень у нашому монументальному мистецтві є мозаїка, яку виконала бригада митців у Донецьку (керівник — Г.Синиця). Я бачив ці мозаїки, високохудожні і реалістичні твори. Авторський колектив, створюючи нове, виходить з джерел українського народного мистецтва. Тому мозаїки їхні глибоко національні і сучасні, справді український монументальний живопис»*¹.

У маріупольському ресторані «Україна» (тепер «Аристократ») Алла Горська, Віктор Зарецький, Борис Плаксій за участю Василя Парахіна, Надії Світличної та Галини Зубченко із Григорієм Пришедьком виконали два мозаїчних панно — «Дерево металурга» («Дерево життя»)² і «Боривітер» (робочі назви: «Птах Еллади», «Птах Мрія»). Григорій Пришедько разом з Галиною Зубченко у тому ж самому будинку в інтер'єрі гастроному «Київ» (тепер «Віват») за спільним з А.Горською та В.Зарецьким ескізом виконали мозаїчне панно «Квітуча Україна».

Мистецтвознавець Григорій Местечкін вважав, що *«...творчий доробок Алли Горської, Георгія Синиці, Віктора Зарецького та Галини Зубченко за значимістю можна прирівняти до сучасних фрагментів фресок та мозаїк Михайлівського та Успенського соборів»*³.

Пізніше Алла працювала в Краснодарі. Це була її остання велика робота — в музеї «Молодої Гвардії». Вони виграли конкурс ЦК ВЛКСМ, але дозволу на роботу ще не мали. І не отримали б. Завдяки наполегливості Алли, не маючи державного фінансування, живучи в борг, купуючи в борг матеріали, Алла Горська, Віктор Зарецький, Борис Плаксій і архітектор комплексу Володимир Смирнов, не чекаючи дозволу, почали працювати. А коли вже було виконано майже 100 м² вишуканої мозаїки, Спілка художників оголосила конкурс на оформлення цього ж об'єкту. Ніхто на пропозицію Спілки не відгук-

¹ «Синиця Григорій Іванович» // «Шевченківські лауреати 1962–2001»

² Мозаїка «Дерево життя» у 1980 році була замурована. Її не відкрито.

³ Глібчук Уляна, «Захищаємо «Жінку-птаха» — «Слово Просвіти», № 47, 22–28 листопада 2002 р.

нувся. Тоді комісія склала акт на знищення мозаїки. У своєму щоденнику Алла записує: *«Сильне радянське мистецтво так же не потрібне комусь на Україні, як комусь не потрібен на Україні кращий в Радянському Союзі футбол».*

З 1965 по 1968 рік в Україні йшли таємні і відкриті арешти, суди. Українська інтелігенція не раз писала до Верховного Суду УРСР на захист Опанаса Заливахи, братів Горинів, Вячеслава Чорновола та інших. Із Спілки художників серед підписувачів були О. Данченко, Ю. Якутович, С. Кириченко, В. Кушнір, А. Горська, Л. Семикіна, Г. Зубченко, Г. Севрук, В. Зарецький, А. Німенко. Серед поетів — Іван Драч, Ліна Костенко, критики І. Дзюба, І. Світличний, Н. Світлична.

У квітні 1968 року за підписом 139 осіб — від академіків до робітників — був надісланий лист-звернення до Л. Брежнєва, О.Косигіна і М.Підгорного, в якому висловлювалось занепокоєння арештами інтелігенції.

Лист мав цілком прорадянський характер, його автори та їхні однодумці висловлювали занепокоєння відходом від рішень ХХ з'їзду партії, «порушенням норм соціалістичної демократії». Проте реакція «верхів» була несподівано жорсткою. Різним формам переслідувань були піддані «підписані». Більшість учасників цієї групи покаялися й отримали догану.

«Органами» були поширені чутки, що начебто існують терористичні бандерівські організації, які «спрямовуються» західними спецслужбами. Одним з провідників цієї організації називалась Алла Горська.

Від Алли вимагали зняти підпис у листі до Брежнєва. Вона не погодилась. Наслідок — під загрозу знищення потрапляє мозаїка у Краснодарі. Щоб її врятувати, А. Горська відмовилась від авторства. Про це вона пише 5 грудня 1969 року в Мордовію до Заливахи:

«Опанасе, мене позбавлено авторства, бо «даси каяття, дамо авторство». Працювати можу, а ось імені свого носити не можу. Переходжу на нелегальну роботу. Хай живе підпілля у монументальному мистецтві. Ми — ляльки в боротьбі певних груп. Хотуть — піднімуть, хочуть — відкруть голову, хо-

чуть — помилують. Все залежить від того, якій групі що буде вигідно для власного ствердження, а наше життя — це є дрібниця, не варта уваги. Втоплюєшся, проте: аби душа не сивіла».

Серед художників тільки незламна трійця жінок — А.Горська, Л. Семикіна і Г. Севрук — не покаялись і були виключені зі Спілки. А це означало, що людина втрачала право користуватися майстернею, її позбавляли замовлень на роботи. Фактично перекривали канали заробітків.

З листів Алли до Заливахи:

«Виключили нас зі Спілки. Людмилу, Галю, мене. Від нас вимагали каяття, а ми ніяк не могли зрозуміти, чому маємо бути блядями».

«Заливашенько, зіронька моя!

Одна серед багатьох зірок на небі, до яких протягнуті руки матері, Чумацький Шлях. Ви ідете, я іду цим шляхом, шляхом людей, для яких життя ніколи не було способом заробляти гроші. Вас почали стріляти в 65-му, нас — 15 червня 1968 р.

Опанасе! Ластівко білокрила! Не працювати нам разом на стінці. Проте краще бути похованим на цвинтарі людиною вбитою, ніж поза цвинтарем самогубцем-зрадником».

Вона справді могла працювати в негоду. Могла, коли в серці «Шторм і сльози». Не вміла б ходити на службу, щоб мати нормований день і відпустку. Працювала, скільки жила.

З листів до Заливахи:

«Ось так живемо. Підтягнули животи, бо Бородай перекрив фінансування, проте працюємо, як вовки. Нам не звикати до 30 коп. на обід».

«Працюю по 14 годин».

«Ярослав Гашек, поручник Лукаш казав: «Залишимося чехами, але ніхто не повинен про це знати. Я — теж чех».

Як схоже на Україну й український народ: досить підмінити слово «чех» на «українець». Він вважав чеський народ своєрідною таємною організацією, що від неї краще триматися подалі».

За Аллою Горською стежили, часто демонстративно. Від випадкових перехожих чи попутників у транспорті можна бу-

ло почути: «Вы доиграетесь, еще не такое будет»... Але вона продовжувала підтримувати стосунки з родинами ув'язнених, допомагати їм морально та матеріально. Допомогала й тим, хто виходив з табору по закінченні строку покарання.

«Ризик — це влада над своєю власною долею» — любила повторювати Алла. Ризикувати — це було в її характері. Вона боляче усвідомлювала: людям бракує відваги!»¹.

«Місяця собі не знаходила: «Чому ми такі негідники і раби?! Чому по сей день хворіємо хутором, не можемо вийти на ту орбіту, яка би Україну високо прокрутила?!»²

Аллу вбили 28 листопада 1970 року.

Юрій Андрухович писав: «Зараз, напевно, вже не йдеться про історію одного політичного вбивства майже тридцятилітньої давності. Режим, який багатьом нині вважається «застільним» і ледь не оксамитовим, насправді запекло вимагав жертв, безпомилково вирізняючи серед однотонного юрмиська «непростих радянських людей» якісь чужорідні об'єкти. Їх було страшенно мало, їх мусило бути, саме стільки, їх була, за висловом Василя Стуса, всього тільки «горстка», тож завдання режиму нібито й полегшувалось. Але то лише на перший погляд. Бо в тисячу разів легше давати собі раду з мільйонами зомбованих «трудящих», аніж із кількома негідно-хімерними особистостями.

Залишалась альтернатива: або ці особистості купувати, або їх знищувати. Історія знищення художниці Алли Горської — одна з наймоторошніших серед них. Її ніби розіграно якимось безмежно збоченим сценаристом, у ній присутня маніякальність і патологічна схильність до надмірних ефектів. Укотре перечитую найчорніші документальні розділи виданого сином художниці О. Зарецьким збірника «Червона тінь калини» — і вкотре не можу позбутися враження жахної прірви. Саме тієї, ніцшеанської, яка має здатність дивитися знизу своїм незглибним оком. Це перебуває вже десь навіть поза

¹ Людмила Семикіна «Через тернії — до істини» \ «Образотворче мистецтво», 1990, № 5

² Людмила Семикіна «І смерть була, як смолоскип» \ «Україна», 1990, № 7

³ Юрій Андрухович «Горстки опору» \ «День»

режимом із його сценаристами і виконавцями — це зло на рівні метафізики»³.

Жахлива звістка про смерть Алли Горської всіх приголомшила. Аліса Забой з болем згадує: «Це був шок. Важко описати стан душі і тіла. З Аллою пішла найістотніша частка кожного з нас...»

Аліса разом з Володимиром Прядком всю ніч перед похороном друкували фотографії Алли і роздавали усім на спомин.

Над могилою тимчасово поставили різьблену з дерева дошку з калиновим орнаментом і написом:

**«АЛА ОЛЕКСАНДРІВНА ГОРСЬКА
1929–1970»**

Дошку зробила Аліса Забой. В помилковому «АЛА» «контролери» з органів узріли тризуб.

Калину кидали і кидали на труну, і вона, наче кров, проступала крізь грудки підмерзлої землі.

Через рік спорудили пам'ятник — три пілони з чорних просмалених дощок — близько трьох метрів заввишки, між ними — чаша. На відзначення річниці з дня смерті Алли Горської в чаші запалили вогонь, а пізніше клали в неї калину та квіти.

Вже на похороні Алли Горської заговорили про неї як людину, що вища за смерть і за те життя, яке вона так мало цінувала.

Чи було її життя жертвовним? Так, Алла жертвувала своїм мистецтвом заради любові до України, заради друзів-однодумців. Вона вміла внести спокій і впевненість у душі. Надія, яку несла Алла з собою, була потрібна, як повітря, як дружнє плече у лиху годину. Кажуть, коли китайці будували свою Велику стіну, вона не трималася, поки не стали робити людських жертвоприношень. Алла Горська належала до титанічної породи людей... Вона була просто велика, і от саме вона лягла до підмурівку нашої держави, там її кров...

Огнєва Л.

Аліса Забой.

Дошка та пам'ятник на могилі Алли Горської.
1971 р., обпалене дерево

Аліса Забой
«Пієтта ХХ ст.» (На смерть Алли Горської)
1970 р., бронза, h 52 см

Стус В.

ЯРІЙ, ДУШЕ

Ярій, душе. Ярій, а не ридай.
У білій стужі сонце України.
А ти шукай — червону тіль каліни,
На чорних водах — тіль її шукай,
де горстка нас. Малесенька шопта
лише для молитов і сподівання.
Усім нам смерть судилася зарання,
бо калинова кров — така ж крута,
вона така ж терпка, як в наших жилах.
У сивій завірюсі голосінь
ці грона болю, що падуть в глибінь,
безсмертною бідою окошились.

7 грудня 1970 р.

Стус В.

ЗАХОДИТЬ ЧОРНЕ СОНЦЕ ДНЯ

Заходить чорне сонце дня,
І трудно серце колобродить.
При узголов'ї привід бродить.
Це сон, ява чи маяччя?
Це ти. Це ти. Це справді ти —
Пройшла вельможною ходою
І гнівно блиснула бровою.
Не вистояли ми. Прости.
Прости. Не вистояли ми,
Малі для власного розп'яття.
Але не спсилай прокляття,
Хто за державними дверми —
Свари. Але не спсилай
На нас клятьби, що знов Голгота
Осквернена. Але і потай
по нас по грішних, не ридай.

Опанас Заливаха
Пам'яті Алли Горської
1970 р., 48х68, полотно, олія

Віктор Зарецький

«Світлий спогад» (автопортрет з дружиною)

1976 р., 52x102, полотно, фанера, олія

Стус В.

САМОГО СПОГАДУ НА ДНІ

Самого спогаду на дні,
як зірка у криниці,
Вона з'являється мені —
і світить, і святиться.
Із темряви, з безодні літ,
із забуття і тиші
Вона зродилася на світ,
неначе доля віща,
І все ячала, все росла,
болила і боліла,
Допоки в тебе увійшла,
аж дух пірвався з тіла.
І зайнялась мені зоря,
і обняла півнеба
Громовим гуком Кобзаря
і сурмами погребя.

Стус В.

БЕНТЕЖНІСТЮ ВИВИЩЕНА ДО НЕБА

Бентежністю вивищена до неба.
Ти прочинила двері і ввійшла
У вертикальний склеп, куди живущим
Заказано ходити... Надто легко
Ти увійшла в той склеп, де синій посмерк
І калинові тіні — ярих грон
Оплілі набризки — гойдає стогін,
Тих, що створили болю материк.
Там кришталеві скелі голосінь
І розпачу западини, мов вирви,
Усе малі для себе, сланцюваті
Пухкі надії — все пойняте небом,
Що пражить холодом, немов вогнем.
Бо кожен завинив, що світ почався
од нього збоку. І доби міграцій
Ніхто не спостеріг. Оскліпий погляд,
Від малку зосереджений в собі,
Утративши чуття самодовіри,
Навпомацки пускається в світи,
Мов равлик, схований у власній близні.
Ті душі, наче вивітрені гори,
І каменем лежать і тяжко вірять:
Колись пісок, уже занадто мертвий,
Прокинеться і житом і зелом...
А пам'ятаєш вавилонську вежу
Чекань, іще не названих своїми,
Які сусідували — поруч серця
Невідволоданного на душі,
А подумів, нічних прозрінь губами
Торкаючись? Оце твій стовбур літ,
Уперше бачений, уже в одміні,

Віктор Зарецький
«Метафоричне видіння»
1971 р., 152х78, полотно, темпера

Віктор Зарецький
«Душа піднімається на небо» (Вознесіння)
1971 р., 100x80, полотно, олія

Бо київські сполохані горби
Возносяться, мов лебеді, угору.
О, довге відділяння від душі!
Вогонь, що стиглих вуст запричастився,
Ще бився — крильми. І прозорий плач
Трипільських голосільниць тонкоруких
Вже світ засяг перед сп'янілим зором,
Яріла в вітрі стрічка фіолету
І довго твердла, мов здимілий мармур.
І темрява глибока залягла,
Коли напруга м'язів скам'яніла
Перед дерзким, як звільнення, стрибком
До вічності. І тіло одмінилось:
Куріла в спогадах душа одлегла,
Возносячись, неначе рвана хмара,
Під нею йшли обличчя, дерева,
Машини, сквери, площі, автостради,
Свистіло небо, під схололі груди
Рушали демонстрації людей,
А ти вивищувалася над ними,
І віддалялася. І брила мрій,
Обмерзлих вічністю, рушала вгору —
Аж до зірок у найпевнішу ніч,
В ту геть залиту чорнотою вічність,
Котру дарма одбілюють живуці
Очима серць, долонь, очей і вуст.
І висів тяглий свист над небокраєм,
Нерадий волі, висів тяглий свист
Над небокраєм. І нерадий волі,
Над небокраєм висів тяглий свист.
Той день рябим радінням усміхався
По чорних васильківських калюжах —
Обабіч мене в довгі два потоки
Пливли слова, сигнали, поїзди,
Шугало вороння і капотіли
Важкі, неначе ртуть, і сонні краплі

Із головіття молодих дерев,
Ще зовсім саженців. Яке століття?
Яка земля? І що то був за люд,
Що никав між ослизлими горбами,
Що за дорога радості кривава,
І що то був за дім червоноцеглий,
Неначе рвана рана, в передболю
Осяяння, сліпучого, як смерть?
І що за день — весь сірий, наче мрець,
Острішком остраху оброслий, наче мрець,
І що за сірі постаті мерців
Пливли — гріховні неспокійні лиця?
Їм загусала ув очах вода,
Як ніч розтоплена, з острішком криги
Змертвілого чекання? Що за світ
Уперше був очам моїм явився —
З посивілими яблунями саду
І покотьолом шепотів людських,
Що вже ставали кроною і листям
І трутним овочем? І бризка світла
Пірнула в смерк, і вже тяжка труна —
Із гронами калини — з-під ножа
Дереворубів, різьбярів, майстрів
Своєї смерті, як кора вишнева
Одмолоділої під весну барви.
І сльози саду сизі, як скляні,
Її оплакували на безлюдді —
Подалі жалібниць і стихлих друзів,
Бо горе вірить тільки самоті.
О, самото незграбна, що уперше
Збудилася між довгих корпусів
Театру горя і театру смерті,
Де стільки тьмавих зазубнів обтятих
І затяжних туманів заосінніх
І видутої вічності в вікні!
О, ці гримаси горя, що не знає

Ні простору для великодніх сліз,
Ні часу, щоб лишитись наодинці
І, ухопивши лиця між долонь,
Умерти раз, умерти два і тричі,
І тільки так очищення знайти
Для свого серця — в плямах узвичаєнь.
О, господарство горя: ритуал
І жалюгідна спроба — обік себе
Пройти і розминутися. Щоб серце —
Троянди чорної нечулий бубон —
Враз не розпуклось пелюстками диму,
Котрий валує ребрами всіма.
Гримаси віри, болю, круглі більма,
Чіткий малюнок самокатувань
На негативі людської надії —
Оце ви й є, дороги життєві.
Нам ряд утрачено. Раптових спроб
Зазубрені шпилі — ото єдине,
Що вирвалося з самозаборон,
Які дарують небеса щедротні,
Щоб ми до них повік не змоглись.
Нам ряд утрачено. Отерплих душ
Не відволодати вовіки-віку
Нам ряд утрачено. Вовіки-віку
Не відволодати отерплих душ.
Під світом і життям і трохи збоку
Існуючи, неначе скраю себе,
Ми прагнемо посередині стати -
Півмертві, півживі. Держить нас тільки
Минулого нерозпізнаний крик —
Єдина віри нашої спромога.
Забуті Богом і забуті світом,
Ми заселяєм голу порожнечу
Якимись духами, для нас чужими,
Щоб настромитись на впізнаний біль.
Вигадуємо все, що над землею.

Рельєф надії — то рельєф землі,
Обіцяної в сні, котрий присниться
І, власною настрашений явою
У сто очей втікає стрімголов.
Нам ряд утрачено. В космічній стужі
Відігриває нас лише вогонь
Від самоспалення — скажи ж, Вітчизно,
Ти, земле, вимови, — хто ви есте.
Хто б вимовив би, куди вона пішла,
не озираючись? Немов левиця,
вивищена бентежністю? Сказав
про певність повертання з довгих мандрів
тим вертикальним склепом? Хто збагнув
оці догороги — без кінця і краю
самоподовжені? І хто прорік,
що вертикаль цього дерзкого лету
ще стане стовбуром? Хто б зміг пройти
межи двома смертями і лишитись
живішим від живих. Так, сестро, так:
штурмуймо небо, вкрадене справіку —
ще довге навертання до душі.

1972-1979 рр.

Стус В.

ЗВОРОХОБИЛИСЯ АЙСТРИ

Зворохобилися айстри
Приосіннім сонцелетом,
Проминальною порою,
Падолистом деручким.
Бозна звідки ждати ранку,
Може, зазимок раптовний,
Може, дощ, а може, вітер —
Стій — немов на чолопку.
Кружеляє понад ними
Вечір, крила розкриливши,
впав на горлицю із неба
Стонасторчений коршак.
Скоро ходором заходить
Щирим золотом кута брама
Лісу, пралісу, узлісся —
І розтане Благовість.
Але квітам досить миті,
Досить долі, досить часу,
Досить їм життя і смерті —
Всього Бог їм дав сповна.
Тож під листя кругопадом
В урочистості вечірній
Мріють сині-сині айстри
Без радіння і журби.

Білокінь С.

СОНЕТ

Аллі Горській,
Іванові Світличному

Мовчання обертається ганьбою.
Той зрадив, хто сьогодні ще живий.
Бо кожен абсолютно неправий,
Хто думає залишиться собою.
Живуть лише злочинці після бою
Чи смерті друга. Хоч на місяць вий,
Не вернеться. Є те, що ти живий.
І те, що ти не з ним, — він не з тобою.
А переможець ордена би дав,
Якби ти встав і всім отак сказав.
Твій біль йому не випаде бідою.
Поводитись, як вчили нас діди?
Чи цілувати Пієві сліди?
Ми інший вибір зробимо з тобою.

1981

* * *

Світличний І.

ГОЛОВИ

Аллі Горській

Неслухняні голови наголо стинають.
Зітнуть — і ходи-но без голови.
Голови стинають — шиї — не питають.
Кажуть: «Так і треба, гав не лови».
Що за безголів'я, що життя не має
Неслухняним головам ніколи і ніде?
Хто пильнує голову, той її не має,
А хто має голову — на плаху кладе
Голову покласти — ще не значить впасти,
Горда й з пліч не падає нижче трави.
Гірше, як на плаху нічого покласти,
Гірше, браття, жити без голови.

Жиленко І.

ЗА ЗОЛОТИМИ ВІКНАМИ ЗІРОК

В земному Києві нема для мене весен.
По осені — мій кожен день і крок.
А як у вас там, в Києві небеснім,
за золотими вікнами зірок?

В земному Києві така стара я стала.
А вам Господь років не добавля.
Така ж яскрава посмішка у Алли!
Такий же чорний чуб у Василя!

В земному Києві безмірність самоти.
Куди піти, коли нема Івана?
А там, за тим віконцем золотим,
де є Іван, — там дім обітований.

Там вірші, чай і дим від сигарет.
Куди спішить? Їм вічність вікувати.
Зарецький знов малює мій портрет.
А Стусові і вічність тіснувата...

Про щось земне замислився Кушнір.
Здрігнулась чашка з недопитим чаєм.
Вони нам смерті не бажають, ні.
Але їм дуже нас не вистачає...

Як там Лукаш? Все грає в доміно?
Було щось в нім розгублено-дитяче.
А ти, Валерик? Чи тобі чутно,
як мама плаче?

Хоч уві сні для неї оживи...
В земному Києві, повитому в жалобу,
тепер уже нема таких, як ви,
о лицарі печальної подоби!

Нема весни. Ніщо не процвіта -
крім лицарів неситої утроби.
І хоч потилиця у них крута -
я не зроблюсь ніколи мізантропом.

Бо ви були! А отже, все було:
любов і подвиг, хрест і воскресіння!
Хай вічно світить лампа над столом
в небеснім Києві, в небесній Україні.

Хай береже спочинок ваш — Господь
всю довгу-довгу, всю небесну вічність.
А я віршую... Бо казав Світличний:
«Іриночко, без віршів не приходь...»

серпень 1996

Калинець І.

ТРИПТИХ ДЛЯ АЛЛИ ГОРСЬКОЇ

Вигнання

Позад зачинилися двері,
такі тендітні й хрусткі.
У дзьобах завіс завмерло
скрипуче зітхання і скім.
І варто нам із благанням
назад оглянутися ледь —
відчинеться рай без вагання
тонкою душею реле.
Та гонить нас дух гордині —
ніколи нізащо назад!
Від злості їдучого диму
паде на долоні сльоза.
Ось сходи тупі і безжальні
розкручують сірий гвинт -
паща бездонності — зяє:
не загубити б нам голови.
На дні, на п'яді провалля,
чи на піску, чи жорстві,
поміщений той, що прозвали
світом реальності, світ.
По виблеклих стінах учта —
пательки грибкових страв.
А соломинка поруччя
тоненька — вхопитися страх.
Хоч Бог, що оставсь за дверима,
шкодує нам пари крил.
Та віримо: ангел незримо
обереже нас від кривд.
І на ногах-штативах,
аж звапнянілих від ржі,

йдемо, як роботи, штивоно
до названої нам межі.
Та все, що за тими дверима,
далеке тепер як міт.
І гримає, гримає, гримає
з вибраним людом ліфт.
Та, поки зійдемо донизу,
сповняючи Божий перст,
невже послизнемося на слизі
останньої східки врешт?
І з вуст по цілім коридорі
червоне гаддя поповзе,
а голос, подібний до грому,
посмертно наймення назве.

Смерть

У нашій долі, нашім льосі
не все збагнути й осягти...
Лежить наш труп у чорнім льосі
на дні німої самоти.
Ніхто не зрушить з місця ляди,
не впустить променя у склеп.
Лише стилет стремить безвладно,
вкипілий у кривавий леп.
Ніхто не змиє наше тіло,
не вгорне в вічності саван.
І б'ються головою в стіни
останні мовлені слова.
Бо не мине тому без кари,
хто, в серці стамувавши гнів,
візьме нас на печалі мари
віддати землі на перегній.
Бо не мине тому безчинно,
хто, розпачу здушивши крик,
знайде за нашими плечима
крихітні рудименти крил.

Віктор Зарецький
«Алла Горська»
1971 р., 120x100, полотно, олія

Віктор Зарецький
«А ми ж тую калину та й підніmemo»
1989–90 рр., темпера

Безсмертя

Потакне світ наш, гей, потакне,
по собі не полише й крихт —
і ми відлинемо, як птахи,
хоча без крил, хоча без крил.
І наші плоті невагомі
уперше розпізнають гін.
Лиш звіється за нами гомін,
але не гнів, а світлий гімн.
І наше місто вдолі зникне,
в юдолі голубих полів.
Чи жалю невидима нитка
на мить зупинить наш політ?
Чи шлейфи радості і муки
візьмем навічно у віки,
як за собою білі смуги
ведуть надзвучні літаки
Чи груддя власної могили
нас знайде в космосі пустім,
аби позбутись не змогли ми,
ніколи наших земських стін?
Щоб на етеру оболонях,
де сяє благодаті зблиск,
ввійти до матірнього лона
і знов початися колись.

Пашико А.

ПЕРЕД ФОТОГРАФІЄЮ АЛЛИ ГОРСЬКОЇ

Ця жінка,
Мудра талановита жінка,
Дивиться з книжкових полиць,
Дивиться...
Високе чоло,
Біляве волосся.

Ікона.

Дух.

А була плоттю.
Гострим розумом.
Вогнистим серцем.
Жрицею
Найсвятішого Храму.
Приносили їй

землю,

глину,

А вона сильними,
чудотворними руками
виціджувала з неї
важкі краплі крові
і освячувала нею,
і ставила на жертвник
життя.

Алла Горська

Ця фотографія Алли Горської відома загалу, але має цілу історію — вилучена під час одного з обшуків у Вячеслава Чорновола, пролежала в архіві КДБ.

Була повернена у 1990 р.

Борис Плаксії
Портрет Алли Горської
2000 р., полотно, олія

Зацькований М.

ТРОЯНДА

Трояндо, втілення краси мого краю,
Його дихання у буремні дні злигод,
П'янливий чар в квітучому розмаї,
Вершина щастя й мрійних насолод.

Трояндо, плід землі оплаканого степу,
Обагреного кров'ю витязів доби,
Якої меч, заржавлений у склепу,
Навали зайд розкроював лоби.

Трояндо, скошена злочинною рукою
Сполигача заброд у вихорі змагань,
Де хвилі мрій Славутича в двобою
Вдаряли в скелю стогону й ридань!

Трояндо, вир скорбот кипить, мов на негоду:
Святиню поглинає зла лихого тінь,
Тополя втратила одвічну вроду,
Що пестив вітер дужих поколінь!

Трояндо, сум чорнить казковий чар блакиті,
Од гірких сліз моря виходять з берегів,
І беркути знялися, мов несамовиті:
Не знайде ганьба виправдених слів!

Лиш в оргіях завітчені каштани
В байдужих посмішках потворили уста,
Коли тобі спиняли серце рани,
Коли й вели на наглу смерть Христа!

*м. Володимир,
23.10.1977*

Ігнатенко Г.

ПАМ'ЯТАЙМО

Її привезли у закритій труні.
Ночі і дні.

Незрима ще й досі по світу ходить,
Щось болюче говорить ...

А може, то совість наша притлумлена
На крутих перевалах розгублена

Тихо голосить у чорній труні
На дні ...

Її привезли у закритій труні,
На щастя народжену, яснолицю,

Із серцем орлиці,
На подвиг призначену, без суду страчену,

Привезену в чорній труні
У грудневі скорботні дні.

Їй би ще жити, сміятись, любити
І людей од сплячки будити:

«Алла носить булаву,
А Зарецький плахту», —

Так ми тоді жартували, а того не знали,
Що її привезуть у чорній труні,

Що там і свободу нашу причинять,
А народ огласять «причинним»

На довгі, німотні ночі і дні,
Ночі і дні...

Комашков В.

АЛЛІ ГОРСЬКІЙ

Тебе убито... Ще одна
Душа полинула до Бога...
Та од червоного вина
Стала чорнішою епоха.

Ти відійшла у небуття
І небо зоряне віншуєш.
І вже склизоти від гаддя
Під чобіточками не чуєш...

Тобі сутужно у імлі,
Де вічна ніч така холодна...
Принишкли пензлі на столі,
Їм не злетіти на полотна.

Нас приголомшила біда,
Нас оглушило — так бувало, -
Коли вже розпач огорта..
Але наш дух незламний, Алло.

Незламна віра у святе
Оте просте, живуче слово:
Свобода! Хай же воно знову
Крізь серце страчене зросте.

1971 р.

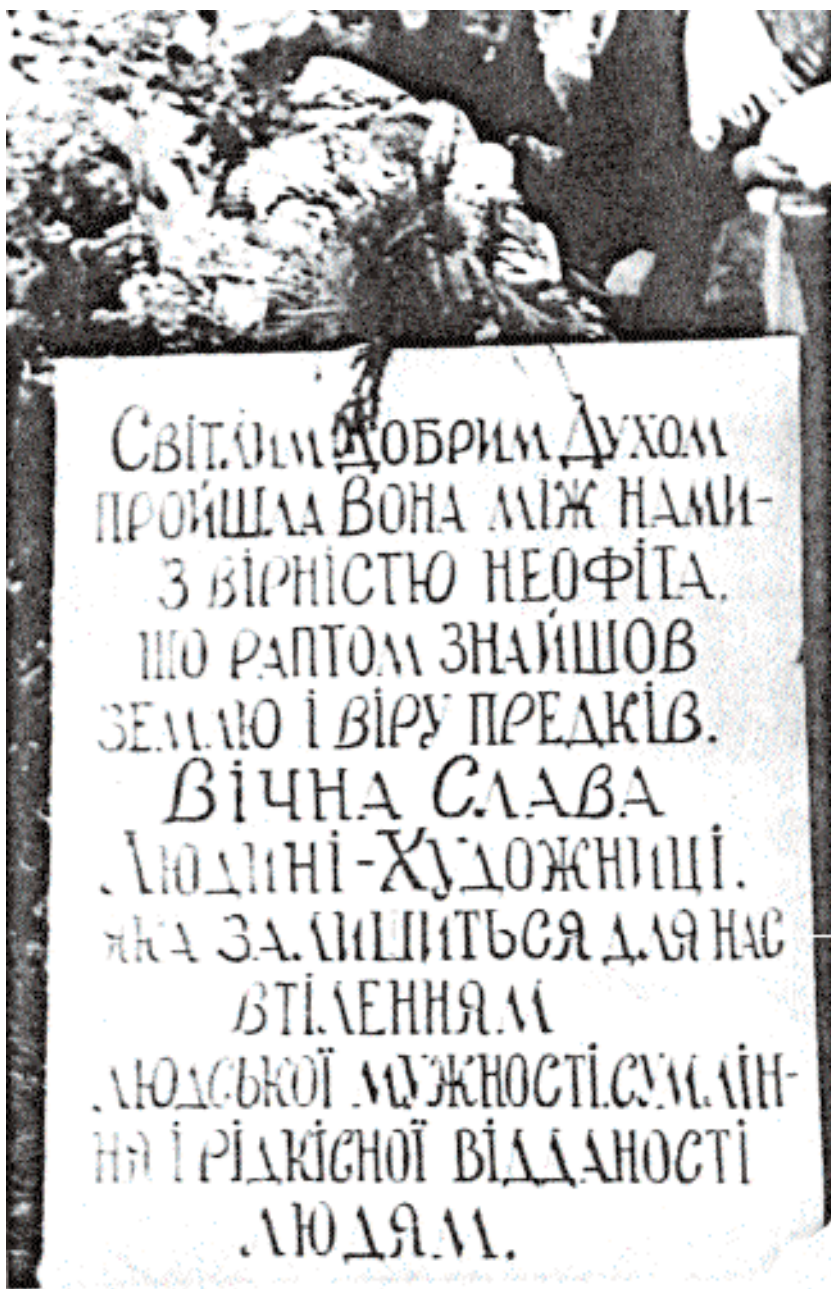
Сверстюк Є.

ДЗВОНИ

В урочу пору
в годину горя
в годину грому
Не дай нам Боже
свої утрати
нести без дзвону
В ту пізню осінь
упало небо
як ми страждали
Коли без дзвонів
без хоругов
її ховали
Спустились мряки
згустився морок
світ без закону
За мокрим містом
розкрила безвість
цвинтарні далі
Пучки калини
ліс хризантем
під снігом талим

Труну Алли Горської несуть Іван Свігличний (ліворуч), Михайло Брайчевський (праворуч), Юрій Бадзьо (позаду)

Щит зі прощальними словами.
Автор — Євген Сверстюк

Сверстюк Є.

РЕКВІЄМ

*Горській,
Симоненкові.*

Зовсім поруч — ви раптом впали,
Так, як краплі крові чи сліз,
А мені липотіли шпали,
А мені бовваніє ліс.
Ваші руки такі ж гарячі,
І таке ж, як було, плече.
Тільки очі так страшно зрячі,
І їх погляд наскрізь пече.
Хто потонув у млі холодній,
Хто у сірих дротах затерп.
В темно-синій німій безодні
Зирить вічністю місячний серп.
Добрі друзі, нас не минула
Чаша ця і ефірний дим.
Не розвіяло, не зігнуло
І судило зійти молодим.
Ми пливемо. Я вас за рікою
Відчуваю, як рідну тінь.
Мені легше до вас рукою,
Ніж до сходів по той бік стін.
Все, що було життям і снами,
Запеклося на серці вщерть.
Тільки раптом пройшла між нами
Така давня знайома — смерть.

Бортняк А.

АЛЛІ ГОРСЬКІЙ

Де ви там, Алло, алло?!
З нашої дикої ери
Чи не забрав НЛО
вас у заобрійні сфери?

Явно кривавиться слід
у потойбіччя безкрає -
в цивілізований світ,
де самоїдства немає.

Де для найкращих умів,
для черепної скарбівні
не виробляють ломів
на офіційному рівні.

Де не потрошать картин,
що не вкладаються в рамку.
Там, де і мати, і син -
у золотому серпанку.

Певне, їх, вищих від нас,
так, як від моху дерева,
дар неземний ваш потряс -
ваша душа кришталева.

Та, що крилата, мов птах,
ніби потічок у горах.
Що у крамольних думках,
у заборонених творах.

Саме шумів падолист,
знахарськи гоїв утому...
Мали, художнице, хист,
тільки ж у світі хисткому.

Посеред синь-синяви,
де інтелект — не обуза,
мабуть, зустрінули ви
і Симоненка, і Стуса.

Може, зійшлись — і звіттам
у високоснім горінні
вдасться зарадити вам
бідній своїй Україні...

* * *

Сеник І.

ТУТ І ТАМ ДІВОЧЕ ЛИЧКО

Тут і там дівоче личко,
Тут і там жінки зажурені.
Чоловіки? Чоловіки в електричці
Зрівноважені, нахмурені.

Електричка в Київ мчиться,
Ясним оком темінь поре.
Що це? Удар? Може, сниться?
Сліпнуть очі. Горе! Горе!

Удар молотком щосили,
Гуркіт, наче хвиля морська...
Так неждано життя вкоротили
Аллі ГОРСЬКІЙ!

Підіймаються ніч-нічно
У бандитів кадебівських руки!
Всіх не вб'єте. Жити будуть вічно
Горських міліони. Не треба запоруки.

4 грудня 1970 р

Яценко Л.

ПРОЩАЛЬНА¹

Не так давно в твоїй оселі
Пишались ружі край вікна,
Навколо сад шумів веселий,
Була в ту пору весна.

І над Дніпром у небі синім
Цвіла зірниця золота,
І зозуленька на калині
Тобі кувала щасливі літа.

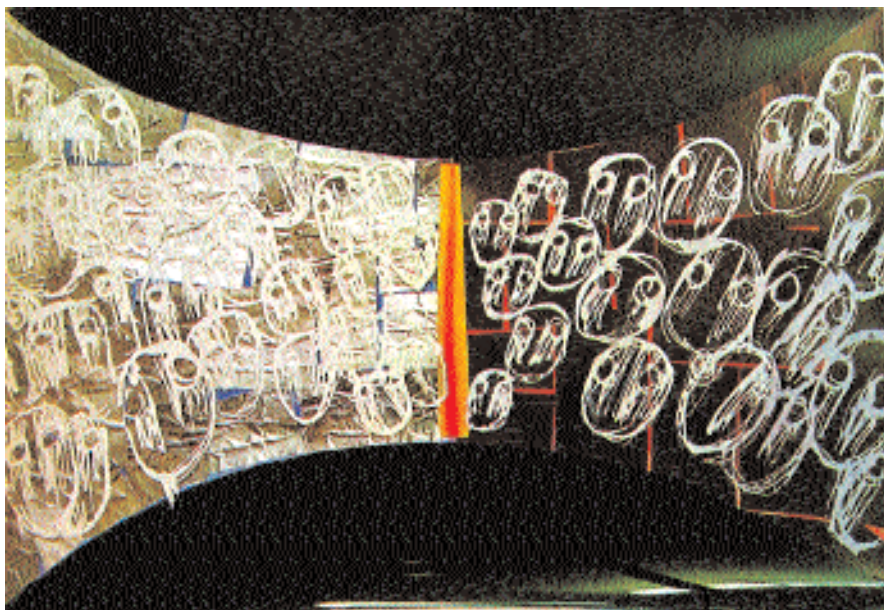
Минуло все, запала тиша,
Тяжких зітхань тобі не чуть,
І тільки друзі найвірніші
Тебе провадять в останню путь.

Прийшла зима, снігами вкрила
І тихий сад, і темний гай.
Голосить вітер край могили...
Прощай, наш друже, навіки прощай!

¹ Хор «Гомін» співав під час поховання Алли Горської.

7.12.1970. Київ, вул. Філатова.
Біля майстерні Алли Горської зібрались люди.
У центрі — Леопольд Яценко і хор «Гомін»

Юрій Соловій
«Страшний суд»

Вовк В.

СТРАШНИЙ СУД

5. Світанок

Ясні душі: Алла! Алла!
Алилуя!

Поет: Хто та жінка в червоному одязі,
Що спливає по ній хвилями світла?

Ангел: То вістунка світанку.

Ясні душі: Ми зустрічали
кості без гробу
дерево в полум'ї
церкву безоку
ручаї лементів
дзвін без'язикий
річку усопших
стогін стокрилий
стежку зав'язану
чорне свічадо
скошену пісню
криваве рало
в сльозах ікони
в печалі квіття
страсті Господні
на роздоріжжях.

Жінка в червоному:
На вас чекають
воскресні німби
сузірна брама
собор предвічний

райдушна радість
безкрає свято
обличчя сонця
любов цілюща —
Господне око.

Поет: Скажи, супутнику, які дароносиці
в руках тих жінок у білому?

Ангел: То душі церков і дзвінниць,
Що воскресають у вічності.

Поет: А ця пісня, що так прядеться
шовковою ниттю?

Ангел: То твоя пісня.
Її колись обірвали.
Тут оживає все, що з краси.

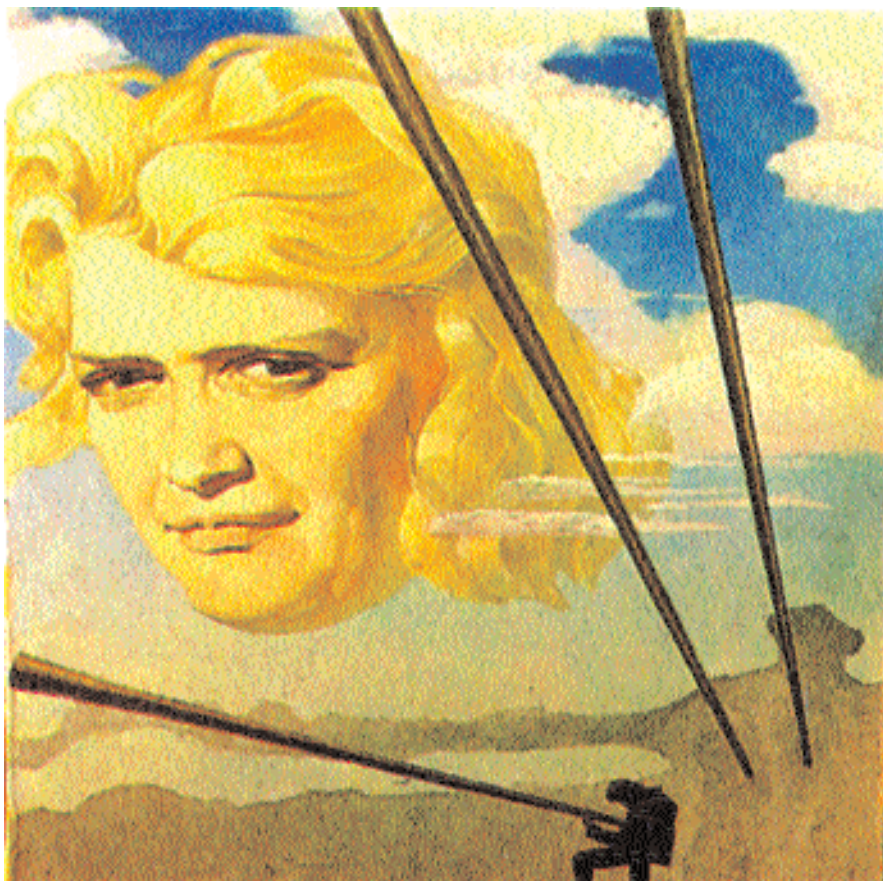
Поет: Предвічний Духу!
Я йшов за Твоїм голосом,
що вогненным стовпом
провадив мене крізь ніч.
Його єдиного я чув
в моїм подвійнім вигнанні
душі і плоті.

Ангел: Хай буде славенний навіки
Кінець і Початок!

Ясні душі: Алла! Алла!
Алилуйя!

Віктор Зарецький
«Світла душа»
1989–90 рр., темпера

Галина Севрук
«Трембіти» (Пам'яті Алли Горської)
1979 р., полотно, олія

ПАМ'ЯТІ АЛЛИ ГОРСЬКОЇ

Ходила по землі — твердо.
Дивилася на світ — ясно.
І раптом це серце — вмерло.
І раптом це світло — згасло.
Тиснула руку — тепло.
Носила голову — гордо.
І раптом — душа затерпла -
Обірвано акорди...
Дарувала їй доля вроду,
Дарувала вогненну вдачу,
І любов до свого народу,
І хист мистецький впридачу.
Та на світі є чорні сили.
Та на світі є підлі люди.
І казились вони, і бісились,
І аж пінилися від люті.
Не ставали до чесного бою
Сатани нікчемнії смерди.
І забрала вона з собою
Таємницю своєї смерті.
Пролетіло одним моментом
Все, що їй у житті діалося:
Як палила пальці цементом
І пергідролем волосся.
І на шкоду своєму здоров'ю
Найбільше палила серце
Ненавистю і любов'ю.
А нам пам'ятати все це.
Бо казали люди хоробрі,
Що як мла опівнічна звисає,
Ясне полум'я на її гробі
Загорається і не згасає.

КОМЕНТАР ДО МИСТЕЦЬКИХ ТВОРІВ

ЗАЛИВАХА О.

Картина «Пам'яті Алли Горської»

1970, 48x58, полотно, олія.

Панас Заливаха — художник-мислитель, друг Алли Горської. Окремо, різними шляхами підіймаючись на гору усвідомлення себе творцями українського духу, вони зустрілися на її вершині. А вершиною все ж залишався Тарас Шевченко.

Вони разом працювали над Шевченковим вітражем у вестибюлі головного корпусу Київського університету. Вітраж розбили напередодні 150-річчя Т.Шевченка. Розправилися і з Опанасом Заливахою. Він опинився за колючим дротом зони.

П'ять років Алла листувалася з Опанасом Заливахою. Влаштувала йому теплу зустріч при поверненні з неволі. А через кілька місяців загинула.

Повернувшись до Івано-Франківська з похорону Алли, Заливаха пише Ірині Жиленко: *«...І сум, і страх, і сором, і «чорне навколо». І невмирущість Людини, її духу, і жертвне очищення, жорстокість і жовті спалахи до Бога, де щем і безкінечність, відчай власного безсилля, випадковість і невмолимість. А дух Людини виявив себе, як ніколи, переповнено, до відчутного тернового болю. Голосіння, щем і незбагненність. Алли мертвої я не бачив, я бачив лише живий і сильний дух Людини й жінки, що заповнила собою всіх нас, те вічне життя!...»*

Образотворче втілення цих думок знайшло у портреті Алли Горської, написаному Опанасом Заливахою у першу ж ніч після похорону Алли.

Література:

«Номо feriens» — Ірина Жиленко — «Сучасність» №2, 1999, С. 63

ЗАРЕЦЬКИЙ В.

Алегоричні портрети Алли Горської.

Союз Віктора Зарецького з Аллою Горською був яскравим і непростим. Віктор був учителем і поводитирем, натхненником і розкривачем глибин і таємниць у світі мистецтва. Алла — світла і піднесена, сприйнятлива й сповнена діяльності та мрій, чесна й пристрасна, жіноча і приваблива. Їх притягувало одне до одного й водночас відштовхувало, ніби два полюси магніта. Це була справжня, драматична й піднесена любов. Ця любов обірвалася трагічно, безглуздо й страшно. Вікторові здавалося, що не витримає, збожеволіє. Він відмовився прощатися з Аллою, назавжди зберігаючи в пам'яті живий і сповнений сил образ дружини.

Після трагедії митець часто годинами сидів біля вікна своєї майстерні і вдивлявся углиб парку, подумки воскресяючи світлий образ Алли, який ніколи не полишав його, стаючи напівмаренням-напівсном. Свій біль і смуток Віктор Зарецький ховав у метафорах. Він створює цикл творів, присвячених дружині — Аллі Горській. Серед них — «Алла Горська» (1971), «Метафоричне видіння» (1971), «Душа піднімається на небо» («Вознесіння») (1971-90), «Світлий спогад» (1976), «Світла душа. Пам'яті Алли Горської» (1989), «А ми ж тую калину тай піднімемо» (1990).

«Алла Горська»

1971 р., 120x100, полотно, олія.

Ця робота виконана в етюдній манері одразу після трагедії. В центрі композиції зображено обличчя Горської, риси якого гіперболізуються до спотворення і нагадують страхітливую посмертну маску. Біле обличчя контрастує з загальним тлом картини, що нагадує криваве марево. Сюжет-реальність перетворюється в сюжет-метафору. Ліворуч на першому плані зображено гострий профіль покрівлі будинку символічного червоного кольору. На другому плані — дерева, колір та контури яких нагадують багаття. Червоний колір, що панує в

портреті-етюді, має символічний зміст і уособлює переживання трагедії, відчуття провини.

«Метафоричне видіння»

1971 р., 152x76, полотно, темпера.

«Метафоричне видіння» виконано у вертикальному форматі. З портрета нас вітає красива висока блондинка у жовтій довгій сукні. Вона урочисто, величаво та стрімко «творить ходу» і якимось усміхається чомусь лише їй одній відомому. З її рук падають грона калини.

Михайлина Коцюбинська згадувала, що образ Алли незмінно пов'язаний із двома враженнями-символами. Перше — це ореол світла: «Заходячи у приміщення, де була Алла, я одразу, ще не бачачи її, відчувала, що вона тут. Спершу, якесь знайоме сяйво (чи то від білого волосся, чи то від променистої посмішки), потім — вона сама. І друге символічне уявлення — калина. Червоний кетяг в Аллиних руках є самозрозумілим, неодмінним. Як норма. Недаремно вона несла за труною Василя Симоненка оповитий китайкою жмут калини. Недаремно на його портреті Аллиної роботи — збризки калини, як її авторський підпис. Недаремно у присвяченому Аллі вірші Стуса — «червона тінь калини». Ледь вловимим дотиком пензля Зарецький означає риси обличчя — посмішку, очі, обрис голови, довкола яких горить червоно-кривавий німб.

«Сітлий спогад» (Автопортрет з дружиною)

1976 р., 52x102, полотно, фанера, олія.

Обличчя Алли Горської занурене в море троянд, його огортає золоте волосся, погляд спрямований на глядача. На вустах грає легка посмішка.

Здається, що Віктор Зарецький образотворчо висловив в картині сказане Євгеном Сверстюком над свіжою могилою Алли: «Виразне, радісне, світле обличчя Алли несе з собою свято... І завжди знаєш, що в душі її світиться якась фантастична віддана любов до всього доброго, чесного і порядного». Власний образ художник вирішив по-іншому. Його об-

личчя чорне від смутку, з опущеними долу очима, повернуте до дружини. Перш за все відчувається та провина, яку митець несе у своєму серці за долю дружини.

«Душа піднімається на небо» («Вознесіння»)

1971-90 рр., 100x80, полотно, олія.

Картину «Вознесіння» Віктор Зарецький писав майже 20 років. 1971-го йому вистачило сил оповісти тільки про колишню трагедію. Батьківський будинок у Василькові з кривавим відсвітом подвійного вбивства, зловісний морок ночі, скелет зимового дерева, якому вже не пробудитися, і нерозкрита таємниця у вигляді нерозшифрованих знаків, схожих на клинопис.

Колір — виразник почуттів та емоцій художника. Відчувається стан самотності, жури, жалю за втраченим. Трагічний настрій відтворюють строкаті контури чорно-білих дерев. Червоний колір поруч з білим та чорним сприймаються, як світ земний та світ драми.

У передчутті своєї смерті В.Зарецький 1989 -го року домалював дві постаті: світлу жіночу та ангела.

З закривавленого льоху будинку, в якому знайшли понівечене тіло Алли, відлітає на небо її душа, зображена у вигляді жінки., тіло якої випромінює у темряву ночі ірреальне світло. Душу на небо супроводжує ангел; він закриває її від кривавої зорі, виривається з будинку. Постаць жінки вдвічі більша за будинок, з якого вона відлітає. Це символізує не лише втрати самого митця, а й втрату для України. Контраст масштабів фігури Алли Горської й майже іграшкового будинку свідчить про тиск обмеження її особистості, а відлітаюча постать молодої жінки — про передчасне звільнення від полону земних пристастей.

Фігура ангела цілком матеріальна, а душа Алли Горської, що зображена у вигляді прекрасної жінки, майже прозора. М'яка вібрація жіночої постаті і сталевий згин даху, що, як лезо ножа, впивається в лоно жінки, посилюють трагічність твору.

«Світла душа» (Пам'яті Алли Горської)

1989 р., 130x120, полотно, темпера.

Душа на картинах Віктора Зарецького має подобу Алли. За Платоном, кожна душа безсмертна, «вона досконала й окрилена, ...править усім світом... Душі, названі безсмертними, досягнувши вершини, вибираються назовні й зупиняються на небесному хребті. Коли вони так стоять, їх підхоплює круговерть, і вони споглядають, що відбувається поза межами неба». Душа прагне сприймати те, що їй притаманне, вона бачить суще, проймається радістю, живиться спогляданням істини та тішиться. Наситившись таким спогляданням, душа повертається на небо.

«А ми ж тую калину та й піднімемо»

1989 р., 190x103, полотно, темпера, мішана техніка.

Музей літератури, м. Київ.

В картині «А ми ж тую калину та й піднімемо» Алла змальована живою і сильною. У постаті Матері-Оранти, що дужими руками прагне захистити свою дитину і, наче лебединими крилами, підіймає червоні кетяги калини, які перегукуються з візерунками на вишиванці. У пишному національному строї, завітчана вінком із різнокольоровими стрічками, вона є уособленням духовної міці та вірності справі. Зарецький мовби актуалізує поетичне гасло Лесі Українки:

Коли бракує ватагам кебети,
Хай встане жінка!

Література:

Леся Медведєва «Віктор Зарецький. Митець, рокований добою» — К.: Оранта, 2006. — С. 11, 12, 206, 207, 210–215, 217–219.

ЗАБОЙ А.

«Пієта ХХ ст.» (На смерть Алли Горської)

1970 р., h 52, бронза.

Найголовніше в житті Аліси Забой трапилося в пору юності, коли вона — студентка скульптурного факультету Київського художнього інституту — зустрілася в когортою людей, яких можна назвати титанами сучасного українського відродження.

Під враженням жахливої звістки про смерть А. Горської Аліса вже у грудні 1970 р. створює бронзову скульптуру «Пієта ХХ ст.». Сюрреалістична, гротескна фігура сидячої жінки передає внутрішнє спустошення, відчуття болю, що рве нутро, груди і горло. «Ми були вагітними та корчилися з болю, немовби родили ми вітер, ми спасіння землі не вчинили, і мешканці всесвіту не народились (Ісайя 26, 18)» — так невтішно коментує художниця свій твір.

Скульптура зберігається в «Музеї шістдесятництва» в Києві.

Пам'ятник на могилі Алли Горської

1971 р.

Невдовзі після поховання Алли Горської Аліса Забой зробила різьблену з дерева дошку з калиновим орнаментом і написом

«АЛА ОЛЕКСАНДРІВНА ГОРСЬКА

1929—1970»

В цьому помилковому «АЛА» «контролери» з органів узріли тризуб.

Через рік А. Забой зробила і пам'ятник. Його проект обговорювали на квартирі Василя Стуса, там виникла думка про три пілони з чашею, що торцями притискали до жертвовної чаші людей, постаті яких створювали внутрішні контури пілонів.

Пам'ятник спроектувала і зробила Аліса, а мідну чашу чеканив Микола Черниш. Гроші на пам'ятник збирали І. Світличний, М. Черниш, Є. Сверстюк, В. Стус, В. Смогитель,

Л. Семикіна. Чаша завжди була наповнена калиною. Цей символічний знак Любові не дійшов до наших днів. А пам'ятна дошка зберігається у «Музеї шістдесятництва» у Києві.

СЕВРУК Г.

Картина «Трембіти» (Портрет Алли Горської)

1971 р., 70х50, полотно, олія.

Галина Севрук вчилась в інституті разом з Аллою Горською, разом працювали над Шевченківським вітражем, який було знищено.

Портрет Алли Горської вона написала під враженням похорону, який сповтерігала в селі над Черемошем. У січні 1970 року Галина Севрук пише Вірі Вовк: «...бачила похорон з трембітами та чорними хоругвами. Бігме, урочисто, велично. Ще й зараз стоїть перед очима. Хотіла б я, щоб і мене так ховали. Щоб трембітала трембіта, оповіщаючи горам і долам про смерть».

Отак і ховає Галина Севрук Аллу Горську, про яку писала: «Даремно нічого не буває, людина накопичує духовну силу, щоб в один момент, у період ставлення, проявити її, розкритися, як, скажімо, розкрилася Алла Горська. Вона раптом змінилася, зрозуміла, що ми всі тимчасово на цьому світі, головне — треба робити свою справу, робити те, для чого ти живеш на цьому світі, бо твій дух незнищений, його ніхто не вб'є. Вона стала людиною мужньою, сміливою, красивою, яка нічого не боїться. Вона сміливо казала правду приспанним, але пробудити їх не змогла, хоча при цьому гранувала свій дух і світила людям своєю мужністю».

Література:

1. «Берегиня України», С. 166 — «Мистецтво», 1995
2. Центральний державний архів літератури та мистецтва. Фонд №1212, оп. 1, справа 338

СОЛОВІЙ Ю.

Циліндрова картина «Страшний суд».

Юрій Соловій — українець з Бразилії — мріяв про монументальний (масштабів піраміди) «Пам'ятник Розп'яття для мільйонів», в якому б зберігалися свідчення про наш народ: метрики всіх великих українців (все від праісторії, що можна дослідити і встановити); таблиці з іменами та прізвищами тих, які віддали своє життя або постраждали по тюрмах окупантів за наші ідеї і народ; імена та прізвища наших людей, яких у кайданах тягали по турецьких ярмарках невільників; імена та прізвища людей (та їхні свідчення), попечатаних відзнакою «OST»; найкращі творчі досягнення і т. д. «Пам'ятник Розп'яття для мільйонів» був спершу задуманий як мистецький твір у трьох циліндрових приміщеннях, із тематикою 1. «Падучі ангели», 2. «Розп'яття», 3. «Страшний суд».

До тих трьох циліндрів глядач заходив би підземними східцями і ставав посередині циліндрової картини, стаючи її частиною.

Ідея пам'ятника сподобалась поетесі Вірі Вовк, вона пише ораторію «Триптих до циліндрових картин Юрія Соловія», яка складається з трьох дій з тими ж назвами, що і картини Ю. Соловія. Авторка співчуває українським дисидентам, що протиставили себе «упалим» колишнім ангелам. Деяких дисидентів можна особисто ідентифікувати: Валентин Мороз у пісні про Фавста, Надія Світлична у «Надії», Алла Горська у пісні «Світанок».

В третій частині Поет іде Дантовою дорогою. Зустрічає Аллу в червоному. Аллу — «вістунку світанку». Вона там, де «давно пораховане макове зерно і Творець поіменно кличе кожну піщину» там кінець і початок. Там відживає пісня Поета.

Література:

1. Михайлина Коцюбинська «Метаморфози Віри Вовк». — Віра Вовк «Поезія». — К.: Родовід, 2000.
2. Юрій Соловій «Зіткнення, взаємодія двох мистецьких форм. Два паралельні мистецькі світи — і метаморфози їх». — В.: «Спогади», 2003.

ПЛАКСІЙ Б.

Портрет Алли Горської

2000 р., 100х50, полотно, олія.

Галерея портретів «Творці Незалежності» Бориса Плаксія складається з кількох груп портретованих: політв'язні й репресовані без суду, так звані «вороги народу»; державні й політичні діячі проукраїнського спрямування; еліта культури, яка формувала національну свідомість суспільства.

Окрасою галереї став портрет Алли Горської. Художня й життєва правда на портреті у кожному мазку. З портрета на нас ласкаво, трохи примруживши очі, дивиться красива висока блондинка у ніжно-жовтій сукні з накинутою на плечі куртці, так, як носила Алла. А позад неї — чи глухий мур, чи — стіна, у підмурівку якої жертвна кров тих, хто віддав життя за Україну.

Сергій Білокінь: «Кажуть, коли китайці будували свою велику стіну, вона не трималася, поки не стали робити людських жертвоприношень. Алла жила серед нас, але відчувалося, що вона належала до інакшої породи людей, до породи титанічної. Алла була просто велика, і от саме вона лягла до підмурівку нашої культури, там її кров...»

Література:

Білокінь Сергій «Життя і смерть Алли Горської» — «Алла Горська. Червона калини тінь». — К.: ЛТД Спалах, 1996, С. 200

БІОГРАФІЧНИЙ ДОВІДНИК

ПОЕТИ

БЛОКОНЬ Сергій (1948)

Народився в Києві. Кандидат філологічних наук, історіограф. Автор багатьох праць з історіографії, біо-бібліографії новітнього періоду. Мешкає в Києві.

БОРТНЯК Анатолій (1938)

Поет. Народився на Вінничині. Закінчив філологічний факультет Одеського університету (1960). Працював у редакції Тульчинської райгазети, у Вінницькому комітеті по радіомовленню і телебаченню, відповідальним секретарем Вінницької організації СПУ (1974–1986). Автор багатьох збірок ліричних, гумористичних та сатиричних творів. Лауреат премії ім. В. Сосяри. Мешкає у Вінниці.

ВОВК Віра (Селянська) (1926)

Народилася в Бориславі на Львівщині. Під час війни виїхала спершу до Німеччини, потім до Бразилії. Поет, член Нью-Йоркської групи, літературознавець, перекладач, доктор філософії. Автор і видавець числених поетичних і прозових збірок та перекладів португальською, німецькою. Лауреат премій ім. Івана Франка та ім. В.Стуса. Мешкає в Ріо-де-Жанейро.

ГОРДАСЕВИЧ Галина (1935–2001)

Письменниця, поетеса. Народилась в м. Кременці на Тернопільщині. Автор 8 поетичних збірок, 9 книжок повістей та оповідань, а також значної кількості публікацій у періодичних виданнях як в Україні так і за її межами. Відбувала покарання в концтаборі за ст. 54 КК УРСР. З 1983 р. — член Національної Спілки письменників України. Лауреат літературного конкурсу «Шестидесятники» (1996 р.), премій ім. О.Білецького та ім. Валерія Марченка (1997 р.). Похована у Львові.

ЖИЛЕНКО Ірина (1941)

Народилась в Києві. Філолог. Працювала в редакціях газет, журналів. Автор багатьох поетичних збірок. Лауреат Національної премії ім. Т. Шевченка (1996). Мешкає у Києві.

ЗАЦЬКОВАНИЙ Марко (Шинкарук Трохим) (19.–1981)

Незламний політв'язень, який промучився в радянських концтаборах понад 30 років і був розстріляний 1981 року. Всі вірші написані в останні роки його неволі: в Центральній Владимирській закритій в'язниці та в таборах на Донеччині.

ІГНАТЕНКО Ганна (1924)

Прозаїк, поетеса. Народилася в м. Прилуки Чернігівської обл. Закінчила філологічний факультет Київського університету (1947). Під час війни (1943–1944) виступала в дивізійному ансамблі. Була на редакторській роботі. Викладач Київського університету ім. Т. Шевченка, інституту культури. Кандидат філологічних наук, доцент, поетеса, письменниця, літературознавець. Автор кількох романів та повістей. Мешкає у Києві

КАЛИНЕЦЬ Ігор (1939)

Народився в м. Ходорові на Львівщині. Поет, автор багатьох поетичних збірок. 1972 року заарештований і засуджений за «антирадянську агітацію і пропаганду». Відбув 6 р. концтаборів у Пермській обл. й 3 р. заслання в Читінській обл. Лауреат Національної премії ім. Т. Шевченка (1992 р.), премій ім. І. Франка та ім. В. Стуса. Мешкає у Львові.

КОМАШКОВ Володимир (1935–1997)

Поет. Брав участь у виготовленні та розповсюдженні самвидаву. Був виключений з 5-го курсу Київського університету ім. Т. Шевченка. Щоб уникнути можливого арешту та зберегти сім'ю, сам себе «заслав» у Сибір на заробітки (1977–78 рр.). 1987–1988 рр. працював під четвертим блоком Чорнобильсь-

кої АЕС. Перша збірка творів вийшла у 2004 р. вже після смерті поета.

ПАШКО Агата (1932)

Відома громадська та політична діячка, поетеса, автор збірок «На перехрестях» (1989), «На вістрі свічки» (1991) та «Вірую» (1994), Почесна голова Союзу Українок України. Мешкає у Києві.

СВІТЛИЧНИЙ Іван (1929–1992)

Народився на Луганщині. Літературознавець, критик, поет, перекладач, редактор, громадський діяч, правозахисник. Автор численних наукових праць, перекладів, віршів. Багаторічний політв'язень. Був членом Міжнародного ПЕН-клубу з 1978 р., Спілки письменників України — з 1990 р. Лауреат Національної премії ім. Т. Шевченка (1994), премії ім. В. Стуса (1989), премії Українського ПЕН-клубу (1990). Похований на Байковому цвинтарі у Києві.

СЕНИК Ірина (1926)

Народилася у Львові. Поетеса, художниця, вишивальниця. Зв'язкова Романа Шухевича. 34 роки провела у тюрмах та засланні. Автор поетичних збірок: «Сувій полотна», «Загратована юність», «Білі айстри любові», «В нас одна Україна». «Метелики спогадів». Героїня Світу (1998). Мешкає в Бориславі.

СВЕРСТЮК Євген (1928)

Народився на Волині. Психолог, критик, поет. Доктор філософії. Заарештований у січні 1972 р. Відбув 7 років ув'язнення в пермських таборах і 5 років заслання в Бурятії. Головний редактор газети «Наша віра». Очолює Український ПЕН-центр. Лауреат Шевченківської премії (1996 р.), Міжнародної премії Юнеско (2000 р.). Автор книг: «Собор у риштованні» (1970), «Підпільні есе» (1976), «Есеї» (1976), «Вибране» (1979), «Уроки вічного Бога» (1990), «Блудні сини України» (1993), «Шевченко і час» (1996), «На святі надій» (1999). Мешкає у Києві.

СТУС Василь (1938–1985)

Поет, перекладач, літературознавець, громадський діяч. Народився на Вінниччині. Борець за права людини, член (у 1979–80 рр. — голова) Української Гельсінської групи захисту прав людини. Почесний член англійського ПЕН-клубу (1978). Лауреат премії «The Poetry International Award» (Роттердам, 1982). Відзначений Державною премією України ім. Т. Шевченка (1989. Посмертно). Був двічі ув'язнений — 1972 р. та 1980 р. Відбув 13 років. Загинув у таборі 1985 р. Похований на Байковому цвинтарі у Києві.

ЯЩЕНКО Леопольд (1928)

Народився в Києві. Музикознавець, фольклорист, диригент, композитор, канд. мистецтвознавства, громадський діяч. Активний діяч національного культурного відродження 60–90-х рр. Учасник протистояння української інтелігенції тоталітарній Радянській державі.

Похорон Алли Горської 7 грудня 1970 р. перетворив на акцію протесту проти арештів. Очолює хоровий колектив «Гомін». Лауреат премії ім. Т.Г. Шевченка.

ХУДОЖНИКИ

ДЕНИСЕНКО Михайло (1917–1999)

Народився у ст. Слюдяни Іркутської обл. Художник декоративно-прикладного мистецтва. У 1934 року закінчив Київській художній технікум; 1941 — скульптурний відділ Харківської художньої школи. Працював на майоліковому заводі у Василькові Київської обл. Похований у Василькові.

Автор меморіальної дошки Аллі Горській на будинку, де було вбито художницю у місті Васильків Київської області, вул. Юних комунарів, 8.

На меморіальній дошці написано:

«У ЦЬОМУ БУДИНКУ ПЕРЕБУВАЛА
СЛАВНА ДОЧКА УКРАЇНИ
АЛЛА ГОРСЬКА
ХУДОЖНИЦЯ
(1929–1970)
ТРАГІЧНО ТУТ ЗАГИНУЛА»

ДОВГАНЬ Борис (1928)

Народився у Києві. Скульптор. Заслужений діяч мистецтв України (1993). Автор пам'ятника художникам — жертвам репресій (1996), меморіальної дошки Аллі Горській в Києві, на буд. 25 по вул. Рєпіна.

На меморіальній дошці написано:

«У ЦЬОМУ БУДИНКУ
В 1944–1970 РОКАХ
ЖИЛА І ПРАЦЮВАЛА
ВИЗНАЧНА ГРОМАДСЬКА ДІЯЧКА
ХУДОЖНИЦЯ
АЛЛА ГОРСЬКА
(1929–1970)»

ЗАБОЙ Аліса (1946)

Народилася в Києві. Скульптор. Закінчила Київський художній інститут. Член Національної спілки художників. Мешкає у с.м.т. Гливаха Київської обл.

ЗАЛИВАХА Опанас (1925-2007)

Народився у с. Гусинка Харківської обл. Закінчив художню Академію у Ленінграді. У 1965–70 рр. відбув покарання у таборі в Мордовії. Лауреат премій ім В.Стуса (1989) та ім. Т.Г. Шевченка (1995). Похований у Івано-Франківську.

ЗАРЕЦЬКИЙ Віктор (1925–1990)

Народився у м. Білопілля Сумської обл. Художник, монументаліст. Закінчив Київський художній інститут. Створив власну мистецьку школу. Сьогодні найталановитішим моло-

дим художникам надається премія його імені. Лауреат премії ім. Т.Г. Шевченка (1994). Похований у Києві.

МІНЕНКО Любов (1950)

Народилась у м. Каневі Черкаської обл. Закінчила Київський державний художній інститут. Член НСХУ (2000). Працює в галузі живопису, графіки. Автор портрету Алли Горської «На шаблях сидіти жорстко», 2000.

ПЛАКСІЙ Борис

Працював разом з Аллою Горською у Жданові (нині Маріуполь) над мозаїчними панно «Дерево металургів» та «Птах Еллади». Брав участь, але не до завершення роботи, у створенні панно «Прапор Перемоги» у Краснодарі. Лауреат національної премії ім. Т.Г. Шевченка.

ПРЯДКА Володимир (1942)

Народився у с. Ходорів Київської обл. Закінчив Київський державний художній інститут. Член НСХУ (1976). Алла Горська була його педагогом з фаху. Народний художник України (1996). Автор пам'ятника на могилі Алли Горської. Напис на пам'ятнику:

«АЛЛА ГОРСЬКА
18.IX.1929–1970.XI.28
НЕСКОРЕНА КВІТКА
ДОЧКА МАТЕРІ-УКРАЇНИ
ТРАГІЧНО ЗАГИНУЛА»

СЕВРУК Галина (1929)

Народилалась у Самарканді. Закінчила Київський держ. худ. ін-т. Член НСХУ (1989). Засл. художник України. Мону-менталіст, кераміст. Лауреат премій ім. В. Стуса та ім. А. Шептицького. Мешкає у Києві.

СОЛОВІЙ Юрій

Мешкає у Бразилії.

ЮР'ЄВ Флоріан (1929)

Народився у м. Киренську (Росія). Закінчив Київський державний художній інститут. Член НСХУ (1970). Графік. Співавтор меморіальної дошки Аллі Горській в Києві, на буд. 25 по вул. Рєпіна та пам'ятника художникам — жертвам репресій (1996)

ПЕРЕЛІК МИСТЕЦЬКИХ ТВОРІВ, ПРИСВЯЧЕНИХ АЛЛІ ГОРСЬКІЙ

КАРТИНИ

- Опанас Заливаха.* «Пам'яті Алли Горської»
(Портрет Алли Горської), 1970 р., 48x58, полотно, олія.
- Віктор Зарецький.* «Світлий спогад»
(Автопортрет з дружиною), 1976 р., 52x102,
полотно, фанера, олія.
- Віктор Зарецький.* «Душа піднімається на небо»
(«Вознесіння»), 1971, 100x80, полотно, олія
- Віктор Зарецький.* «Метафоричне видіння»,
1971, 152x78, полотно, темпера
- Віктор Зарецький.* «Алла Горська»
1971, 120x100, полотно, олія.
- Віктор Зарецький.* «А ми ж тую калину та й піднімемо»,
1989 р., 190x103, полотно, темпера, мішана техніка.
Музей літератури, м. Київ.
- Віктор Зарецький.* «Світла душа» (Пам'яті Алли Горської),
1989 р., 130x120, полотно, темпера.
- Любов Міненко.* «На шаблях сидіти жорстко», 2001 р., 70x50,
папір, акварель. Музей Шістдесятництва.
- Борис Плаксій.* Портрет Алли Горської, 2000 р.,
100x50, полотно, олія.
- Галина Севрук.* «Трембіти» (Портрет Алли Горської),
1971 р., 70x50, полотно, олія.
- Юрій Соловій.* «Страшний суд» (половина картини)
- Юрій Соловій.* «Страшний суд» (друга половина картини)

СКУЛЬПТУРИ

- Аліса Забой.* «Піета ХХ ст.» (На смерть Алли Горської),
1970, h 52, бронза. Музей «Шістдесятництва», м. Київ.

ПАМ'ЯТНИКИ

Борис Довгань (скульптор), *Флор Юр'єв* (архітектор).
Пам'ятник художникам — жертвам репресій. 1996, м. Київ
Аліса Забой. Пам'ятник на могилі Алли Горської. м. Київ.
Дошка з могили. Музей «Шістдесятництва», м. Київ
Володимир Прядка. Пам'ятник на могилі Алли Горської.

МЕМОРІАЛЬНІ ДОШКИ

Михайло Денисенко. м. Васильків. Київська обл.
Борис Довгань (скульптор), *Флор Юр'єв* (архітектор).
м. Київ, вул. Репіна, 25.

Скорочення:

КТМ — клуб творчої молоді

НСХУ — національна спілка художників України

ЦК КПСС — Центральний Комітет Комуністичної партії
Советського Союзу

ЗМІСТ

<i>Огнєва Л.</i> Слово про художницю Аллу Горську.....	5
<i>Стус В.</i> Ярій, душе.....	19
<i>Стус В.</i> Заходить чорне сонце дня.....	20
<i>Стус В.</i> Самого спогаду на дні.....	23
<i>Стус В.</i> Бентежністю вивищена до неба.....	24
<i>Стус В.</i> Зворохобилися айстри.....	31
<i>Білокінь С.</i> Сонет.....	32
<i>Світличний І.</i> Голови.....	32
<i>Жиленко І.</i> За золотими вікнами зірок.....	33
<i>Калинець І.</i> Триптих для Алли Горської.....	35
<i>Пашко А.</i> Перед фотографією Алли Горської	40
<i>Зацькований М.</i> Троянда.....	43
<i>Ігнатенко Г.</i> Пам'ятаймо.....	44
<i>Комашков В.</i> Аллі Горській.....	45
<i>Сверстюк Є.</i> Дзвони.....	46
<i>Сверстюк Є.</i> Реквієм.....	49
<i>Бортняк А.</i> Аллі Горській.....	50
<i>Сеник І.</i> Тут і там дівоче личко.....	51
<i>Яценко Л.</i> Прощальна.....	52
<i>Вовк В.</i> Страшний суд.....	55
<i>Гордасевич Г.</i> Пам'яті Алли Горської.....	59
Коментар до мистецьких творів.....	60
Біографічний довідник.....	70
Перелік мистецьких творів, присвячених Аллі Горській.....	77
Скорочення.....	78

